

MEXNAT MUHOFAZASI VA XAFSIZLIK TEXNIKASI

Mirmaxsudova Gulzoda Mirmansurovna

Toshkent Temir yo'l texnikumi yetakchi o'qituvchi

Annotasiya: Ushbu maqolada, texnosfera tizimida mehnat xavfsizligini boshqarish mexanizmi, aholida tizim sifatida ko'rib chiqildi va tizim elementlari o'zaro bog'liqligi tahlil qilindi. Shuningdek tizim va uning shakllari haqida ma'lumotlar bayon etildi. Mehnat xavfsizligini boshqarish tizimini ichida sodir bo'lgan jarayonlar ta'sirida undan chiqish ma'lumot (resurslar)lardagi o'zgarish jarayonlari shakllantirildi.

Kalit so'zlar: Mehnat xavfsizligini boshqarish, mehnat muhofazasi, tizim, tizim elementlari, kirish, ichki jarayonlar, chiqish, atrof-muhit ta'siri.

Mehnat xavfsizligini boshqarish konsepsiyasi- Mehnatni muhofaza qilish tizimidagi elementlarini kompleks o'zgartirishidagi uzluksiz jarayon bo'lib, mazmuni, vaqti, resurslar, ijobiy natija va maksimal samaradorlik ko'rsatkichlari bilan Mehnatni muhofaza qilishda qisqa va uzoq muddatli maqsadlariga erishish istiqbollari bilan mikro va makroiqtisodiy darajada tashkiliy-ishlab chiqarish-texnik-texnologik, iqtisodiy-ijtimoiy va boshqaruv tuzilmalarini rivojlantirishda tashqi va ichki muhitlaridagi o'zgaruvchan jarayonlarga o'zaro bog'liqdir.

Taklif etilgan "qora quti" modeli o'rganilayotgan mehnat xavfsizligini boshqarish tizimidagi ko'plab ma'lumotlar o'zgaruvchan omillarga (elementlarga) bog'liqligini ko'rsatadi

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar natijalari tahlili shuni ko'rsatdiki, tizimdagi o'zgarishlari yoki qayta shakillanishi yoki uzluksiz o'zgarish jarayonlari yoki boshqa resursga aylanish jarayonlari sababchisi, barcha darajadagi (mikro, mezo, makro, mega-) strukturaviy elementlari orasidagi o'zaro bog'liqligi va o'zaro aloqalarida, chunki bunday rivojlanish yagona jarayonni tashkil qiladi. Bu jarayonlar, ikki yo'nalishda sodir bo'ladi:

birinchisi - gorizontol, tizimdagi miqdoriy xarakteristikalari asosan o'zgarganda (modernizatsiya)

ikkinchisi - vertikal ravishda, asosan sifat jihatidan. xususiyatlari o'zgarganda (transformatsiya jarayoni)

Shunday qilib, muallifning fikriga ko'ra tizimdagi o'zgarishlar, tashqi omillar o'zgarishidagi tabiiy jarayonlar bilan bog'liq bo'lib, bu keskin sakrash, burilish, o'zgarish va boshqa xodisalar sodir bo'lishini anglatadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, transformatsiyalanish jarayonida korxonada mehnat xavfsizligini boshqarish tizimiga texnik, sanitariya-gigienik, tashkiliy, iqtisodiy, ergonomik, ijtimoiy va maishiy, psixofiziologik, inson omili kabi boshqa bir qancha ichki omillar ham ta'sir qiladi.

Mehnat xavfsizligini boshqarish tizimi keng ijtimoiy-iqtisodiy makonda o'tkazadigan murakkab, ko'p omilli, ko'p bosqichli hodisa sifatida o'rganilishi mumkin. O'rganish jarayonini muallif, ko'plab sohalaridagi ilmiy tadqiqotlarda muvaffaqiyatli qo'llaniladigan, lekin, Mehnatni muhofaza qilish sohasidagi tadqiqotlarda hali to'liq foydalanilmagan,

kategorik-ramziy "qora quti" modelidan foydalanildi. Bu jarayoni zamonaviy iqtisodiyot talablariga javob beradigan, uni isloh qilish jarayonining mohiyatini aks ettiradigan, mamlakat, mintaqa yoki korxonada mehnatni muhofaza qilish tizimini o'zgartirishga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni aniqlaydigan Mehnatni muhofaza qilish modelini ishlab chiqish orqali amalga oshirildi.

Mehnat xavfsizligini boshqarish tizimini o'rganishni tizimli tahlil metodologiyasi doirasida ko'rib chiqish, "tizimlilik" tushunchasiga aniqroq ta'rif berishni, uning uchta jihatini: tizim nazariyasi, tizimli yondashuv va tizim tushunchalariga aniqlik kiritib olishimiz lozim.

Tizim - bu o'zaro bog'langan va o'zaro munosabatda bo'ladigan elementlar yig'indisi-ki, unda ular o'rtasidagi ichki aloqalar quvvati tashqi aloqalar quvvatidan katta va xususiyatidan farqli yangi mujassamlangan xususiyatga ega bo'lgan, ma'lum maqsadga yo'naltirilgan majmuadir. Uning elementlari: tizimning uzviy qismi bo'lib, u tashqi xususiyatlari nuqtai nazardan bo'linmaydigan mustaqil ob'ekt deb tushuniladi. Bularga:

- real ob'ektlar (korxonalar, energiya, buyum va h.k)
- informatsiya-tizim elementlari va tizim xolati to'g'risidagi ma'lumotlar;
- ongli ob'ektlar - ongli tasvirlangan biror narsalar xolati.

Elementlar xolati - statik, dinamik va o'zgaruvchan bo'lishi mumkin.

- tizimni bir xaqiqiy xolatini bildiruvchi vektor;
- tizimini boshqaruv parameterlari vektori;

Mehnat xavfsizligini boshqarish tizimining asosiy xususiyatlaridan biri izchillikdir. Mehnat xavfsizligini boshqarish tizimidagi elementlari o'zaro umumiy aloqada bo'lib, shu bilan birga nisbatan izolyasiyalangan, sifat va miqdoriy ko'rsatkichlarga ega bo'lgan, vaqt o'tishi bilan makonda o'zgarib turadigan umumiy tizimli xususiyatini belgilaydigan ob'ektlar sifatida o'zaro ta'sir qiladi va quyidagi quyi tizimlarini o'z ichiga oladi:

- xodimlarni mehnatni muhofaza qilish talablariga o'rgatish;
- normativ-huquqiy bazasini yaratish;
- tibbiy ko'rikdan o'tkazish;
- xodimlarni shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlash;
- mehnat sharoitlarini maxsus baholashni o'tkazish;
- kasbiy xavflarni boshqarish;
- gigiena normalari va standartlarini aniqlash;
- mehnatni muhofaza qilish bo'yicha majburiy talablarga rioya qilish;
- xavfsiz mehnat madaniyatini ta'minlash va boshqalar..

Shuningdek, jamoada mehnat unumdorligini oshirish va mehnatni muhofaza qilish masalalarining ahamiyatini oshirishda ishlab chiqarish jamoasidagi psixologik muhitni belgilovchi omillarni birlashtiruvchi mehnat xavfsizligini oshirishning psixologik vositalari, uning a'zolarining psixologik mosligining ta'minlanishi, xodimlarni professional tanlash, ishchilarni mehnatining xavfsiz usullariga tayyorlash va o'qitish, mehnat resurslarini joylashtirish va ulardan samarali foydalanish, ularning ishlab chiqarish jarayonidagi o'zaro munosabatlari muhim rol o'ynaydi. Mehnat xavfsizligini oshirishning axloqiy vositalari mehnat jarayoni ishtirokchilari, jamoa a'zolari o'rtasidagi munosabatlarni aks ettiradi. Bunday munosabatlarning tabiati va ifodalanishi – mehnatni muhofaza qilishning eng

muhim jihatlaridir. Mehnat jarayonida xodimlarning o'zaro munosabatlari ishlab chiqarishni tashkil etish tamoyillariga mos keladigan, mos bo'lmagan va ba'zan zid bo'lishi mumkin. Mehnat jamoasida ichki mehnat tartibi, qoidalar, me'yorlar va mehnatni muhofaza qilish bo'yicha ko'rsatmalar asosida shaxslararo sog'lom munosabatlar shakllanishi muhandis-texnik xodimlar – jamoa rahbarlarining asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Boshqaruvchining jamoadagi munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish qobiliyati – oxir-oqibat butun korxonada faoliyati natijasi, uning bozordagi obro'si va albatta, raqobatbardoshligi bilan bog'liq bo'lgan san'at turidir. Shu bilan birga, ushbu faoliyatda korxonada xodimlari, ya'ni mehnatni muhofaza qilish uchun xavfsiz mehnat sharoitlarini ta'minlash bo'yicha ishlarni tashkil etishga alohida e'tibor qaratish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Kircher Paul W and R N Mason Introduction to Enterprise A Systems Approach Los Angeles Melville Publishing. - Co., 1975.-PP. 45-48.
2. Hoos Ida R. Systems Analysis in Public Polia. - Chicago University of Chicago Press, 1976. - P. 34.
3. Усикова О.В. Экономическое обеспечение охраны труда: теория, методология, практика // Экономика. Профессия. Бизнес. 2019;(1):65-70.
4. Безопасность жизнедеятельности: учеб. пособие. 3-е изд., испр. и доп. / под ред. О. Н. Русака. – СПб.: Изд-во «Лань», 2000. – 448 с.
5. Соловьев А. Охрана труда и защита пострадавших на производстве в США. za-rubezhom.
  1. Охрана труда в странах мира. – URL:
http://www.safework.ru/international_collaboration/Country/Spain.shtm